

АНДРОМЕДА, ЕТИОПСКА ПРИНЦЕЗА, ЋЕРКА КРАЉА КЕФЕЈА И КРАЉИЦЕ КАСИОПЕЈЕ - МИТ НЕПОЗНАТ У ЕТИОПИЈИ

ГОРДАНА М. КОСТИЋ

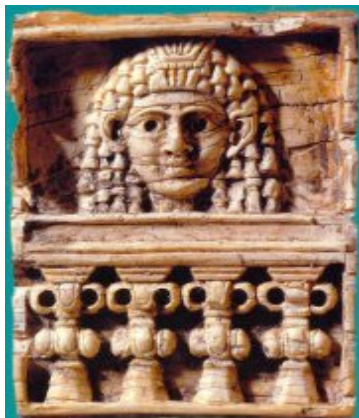
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
E-mail: gkostic@f.bg.ac.rs

Резиме: У овом прилогу размотрен је мит о етиопској принцези Андромеди, која своје „етио“ порекло не везује за Етиопију, већ за неко друго „етио“ краљевство Кефеја и Касиопеје. Тај закључак произилази због положаја сазвежђа Андромеде на небу, која не одговара позицији изнад Етиопије.

Кључне речи: Андромеда, сазвежђе, етноастрономија, митологија

1. УВОД

Дуга историја проучавања мита, без обзира на разноликост методологија појединих школа, може се сагледати на два плана. Први је филозофско-психолошки, где се митологија посматра као историјски превазиђен феномен људске културе. Тада је нагласак на спољашњем, пролазном и историјском, и могућа је јасна дефиниција мита. Други је етнолошко-антрополошки, где се митологија може схватити као један од битних елемената људског духа, као посебна и увек присутна форма сазнања. Тада наглашава оно што је унутрашње, стално, ахронично, што измиче објективном научном испитивању. Тешко је рећи да ли се један од ова два приступа може сматрати исправнијим. Ипак, у свим овим различитим истраживачким покушајима налази се део комплексне истине мита, ако цео проблем сагледамо кроз трећи, не тако често цитиран, приступ – астрономски, кроз сазвежђа.

Слика 1: Етиопска принцеза Андромеда, барелеф из I века пре н.е.

Слика 2: „Окована Андромеда” - римска копија грчког оригинала из II века н.е.

2. МИТ О АНДРОМЕДИ

Мит о Андромеди је у многим митологијама готово увек истоветан: Gimbutas (1982, стр. 87-90); Грејвс (1972, стр. 149-154); Освалт (1980, стр. 45); Срејовић (1992, стр. 38).

Андромеда (грч. *Ανδρομέδη*, лат. *Andromeda*) је била ћерка етиопског краља Кефеја и краљице Касиопеје. (слика 1) Пошто је била сујетна жена, Касиопеја је волела да се хвали како је њена ћерка толико лепа, чак лепша од Нереида (морске нимфе), због чега су, увређене, замолиле Посејдона да је казни. Да би Нереидама испунио молбу, Посејдон је послао морско чудовиште Кетуса да опустоши Етиопију. Кефеј се, потом, обратио пророку

Амону за савет како да спасе земљу од морске немани, од кога је убрзо добио одговор: мора да жртвује своју ћерку. Очајан, Кефеј је одмах наредио да Андромеду окују за морску стену, како би смирио бес богова. (слика 2)

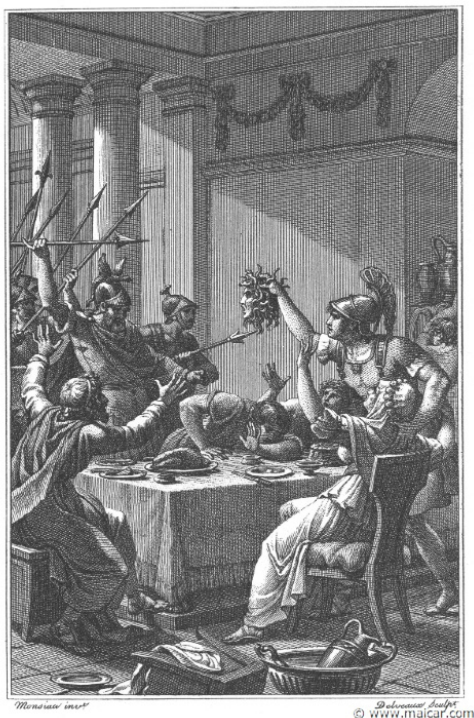

Слика 2: *Окована Андромеда*, Hermann Wilhelm Bissen, 1798-1868.

Враћајући се кући на Пегазу, са Медузином главом у торби, Персеј је угледао везану Андромеду и, очаран њеном лепотом, решио да јој помогне. Кад је чуо разлог због чега је прикована за стену, Персеј је затражио обећање од Кефеја да, ако је спаси, буде његова жена. Очајан отац је пристао, а Персеј је убрзо савладао Кетуса тако што је, уз помоћ Медузине главе, претворио чудовиште у камен (слика 3).

Слика 3: *Персеј ослобађа Андромеду*, Pieter Paul Rubens, 1577-1640.

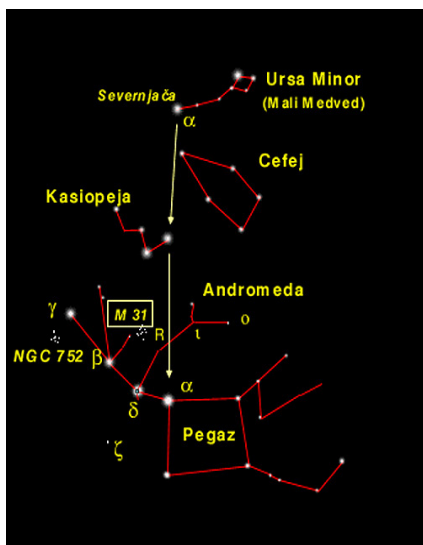
Слика 4: *Персеј и Финеј*, рад у графици, Jean-Jacques François Le Barbier (1739–1826).

Свадбено весеље је могло да крене, али је сујетна Касиопеја била чврста у намери да ћерку ипак уда за Финеја, Кефејевог брата, јер му је већ била обећана. Успела је, чак, да организује побуну заједно са Финејем. На свадби Персеја и Андромеде дошло је до спора, где је Финеј, уз пратњу 200 војника, оптужио Персеја да је „крадљивац невеста“ и бесно напао копљем.

Узалуд му је Кефеј објашњавао да је право на Андромеду изгубио онда, када је пристао да буде жртвована. Узалуд је и Персеј бранио свој оправдани захтев. Овај чувени јунак се храбро борио, али је ситуација почела да измиче контроли. „Покажи своје лице, или било ко од твојих другова` -то рече и подиже високо Медузину главу“. (Овид., *Метаморфозе*, V, 178) Сви су, потом, били претворени у камен (слика 4).

Убрзо након овог догађаја, Андромеда и Персеј су напустили Етиопију. Касније је Андромеда постала краљица Микене, града који је основао њен муж. Али, пре него што су дошли у Хелладу, Андромеда је родила сина, Персеја II, којег је оставила у Етиопији, зато што Кефеј није имао мушке наследнике. Дуго се сматрало да су Персијанци добили име по Андромедином сину.

Међутим, подвиг који је Персеј учинио у Етиопији био је тако изузетан, да су богови одлучили да комеморишу целу фамилију, тако што су их уздигли међу звезде. То је разлог зашто је сазвежђе названо „Персеј, Кефеј и Касиопеја“, с тим што је Касиопеја, за казну због издаје, постављена да седи близу Северног пола у обрнутом положају. Андромеда, која је одлучила да напусти родитеље и прати по дужности свог мужа у другу земљу, на захтев богиње Атене је постављена на почасније место међу звезде, тако да је данас и сазвежђе и галаксија. Дуго се сматрало да су се трагови ланаца, којим је била прикована Андромеда, могли видети на стени у близини Јопе (у Јудеји). Неман, послата да пустоши Етиопију, такође је претворена у сазвежђе, названо „Кемус“.

Слика 5: Сазвежђе Андромеда.

ZVANICNO IME	НАСЕИМЕ	СКРАЧЕНИЦА	ПОЛОЖАЈ НА НЕБЕСКОЈ ХЕМИСФЕРИ
Andromeda	Андромеда	And	Северна
Aries	Ован	Ari	Северна
Auriga	Коџијаš	Aur	Северна
Bootes	Волар	Boo	Северна
Camelopardalis	Žirafa	Cam	Северна
Cancer	Рак	Cnc	Северна
Canes Venatici	Ловачки пси	CVn	Северна
Cassiopeia	Касиопеја	Cas	Северна
Cepheus	Кефеј	Cep	Северна
Coma Berenices	Береникина коса	Com	Северна
Corona Borealis	Северна круна	CrB	Северна
Cygnus	Лабуд	Cyg	Северна
Delphinus	Делфин	Del	Северна
Draco	Змај	Dra	Северна
Equuleus	Џдребе	Equ	Северна
Gemini	Близанци	Gem	Северна
Hercules	Херкулес	Her	Северна
Lacerta	Џуџер	Lac	Северна
Leo Minor	Мали лав	Lmi	Северна
Lynx	Рис	Lyn	Северна
Lyra	Лира	Lyr	Северна
Pegasus	Пегаз	Peg	Северна
Perseus	Персеј	Per	Северна
Sagitta	Стрела	Sge	Северна
Taurus	Бик	Tau	Северна
Triangulum	Троугао	Tri	Северна
Ursa Major	Велики медвед	Uma	Северна
Ursa Minor	Мали медвед	Umi	Северна
Vulpecula	Лисича	Vul	Северна

Слика 6: Сазвежђа која се налазе на Северној небеској хемисфери.

3. САЗВЕЖЂЕ АНДРОМЕДА

У основи природе сваке звезде борави део мита сазвежђа, којем припада (сл. 5). Сазвежђа представљају блиске групе звезда на небеском своду, које заједно образују неки имагинарни лик када се споје замишљеним линијама. У астрономији, сазвежђа представљају један део неба који садржи сва небеска тела, која су се у њему налазила. На небу постоји укупно 88 сазвежђа (ми видимо 69). У прошлости је појам сазвежђа био везиван за звездане фигуре, онако како их је некада давно видела човечја машта (в. линк). Данас она пре свега имају значење одређених области неба (сл. 6).

Кефеј и Касиопеја припадају циркумполарним сазвежђима (в. линк). То су она сазвежђа која су у свако доба дана и ноћи изнад хоризонта, због свог положаја. Она се налазе најближе Поларној звезди, око које привидно ротира небеска сфера. Међу њима су нека од најпознатијих сазвежђа, као што су: Велики и Мали медвед, Змај итд., као и “Краљевска породица” – Кефеј и Касиопеја. У оквиру таквог положаја, сазвежђе Андромеда чини тзв. Крст: према северу Касиопеја, на истоку Персеј, на југу Рибе и Троугао, и на западу Гуштер и Пегаз. Андромеда је типично јесење сазвежђе, које се може посматрати од средине лета, када излази после поноћи, па све до почетка пролећа, када се види на западу после заласка сунца (сл. 7).

Слика 7: Philippe La Hire, “*Andromeda i Kasiopeja*”, детаљ са осликаног планетарног свода.

4. ЕТИОПИЈА

Пошто се ради о етиопској принцези, логично је да Андромедино место рођења и чувено краљевство Кефеја и Касиопеје, а касније и Андромединог сина Пресеја II, представља афричка Етиопија.

Данашња Етиопија је држава у источној Африци, у регији познатој као „Рог Африке“. Нема излаз на море, јер се граничи на северу са Еритрејом, која је раније била у њеном саставу, на западу са Суданом и Јужним Суданом, на југу са Кенијом и на истоку са Сомалијом и Џибутијем, која је такође била некада у њеном саставу. (сл. 8)

Слика 8: Етиопија – „Рог Африке“.

Историја Етиопије је по много чему јединствена међу афричким земљама. (Rodinson, 1964) Стари библијски назив за ову земљу је био „Абисинија“, а прво забележено краљевство било је Аксум, које је у I веку н. е. била водећа поморска и трговачка сила на Црвеном мору. Земља је примила монофизитско хришћанство у IV веку н.е., а врхунац снаге досегнуло је у VI веку н.е., када је контролисало и јужни део Арапског полуострва. Астрономски, Етиопија се налази у пределу земљиног екватора, где све звезде у овом појасу припадају нециркумполарним звездама и у свом дневном кретању пресецају хоризонт (тј. излазе и залазе). Изнад Етиопије се јасно види сазвезђе Девике (в. линк).

Међутим, код старих Грка је назив ове земље правио приличну збрку, јер су је видели као две различите Етиопије. Једна Етиопија се налазила на југоистоку света, на водама Океана, а друга на југозападу, близу земље Хесперида. У западној Етиопији, Хелије се сваког дана укрцавао у своју златну чашу, пловио у њој преко океана и поново се појављивао у источној Етиопији, да би, затим, прешао преко неба на својим чувеним златним кочијама. Мисирска земља (Египат) је, према северу била сусед источних Етиопљана (Освалт, стр. 135).

Етиопија се, такође, сматрала за место где се Сунце највише приближило земљи, тако да је кожа њених становника увек била мрка. Због тога, назив „етиопски“ се усталио као термин за боју коже, јер реч „етио“ (грч. „*aithiopes*“) у значењу „изгорела лица“, „спржен сунцем“, се у Старом веку користио за опис сваке црнопуте особе у Африци, али не и за црнце („*negro*“) (McGrath, 1992, стр. 23).

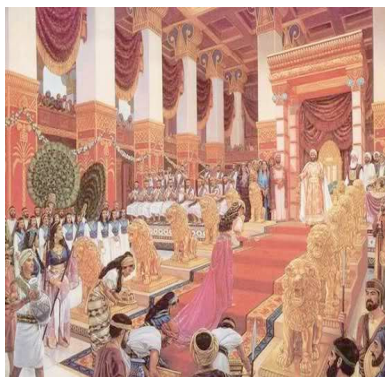

Слика 9: Етиопски приказ Краљице од Сабе.

Етиопљани, напротив, овај мит не сматрају својим, нити су чули за етиопску принцезу Андромеду, а нарочито не о њеном сину Персеју II. У овој земљи се чува и негује једна сасвим друга митска прича – о Краљици од Сабе (сл. 9).

Приче о овој краљици су оставиле трага у предању трију народа; поред етиопског (Краљица Македа), ту се помиње јеврејско-хришћанска верзија (Краљица од Сабе), као и арапска (Билкис). Свака од њих је искићена према укусу и фантазији народа у коме јеникла. Тај мит, у који је стотинама година веровао народ Етиопије (а верује и данас), детаљно је описан у етиопском националном епу „*Кебра Негаст*“ или „*Књига славе краљева*“.

Македа – „*Краљица Југа*“ била је прелепа млада девица која је након шест година проведених на престолу чула за Соломона, краља Израилјаца, и његову мудрост, те је решила да га посети у Јерусалим. (*КН*, поглавље 21.) Тај несвакидашњи сусрет се помиње и у Библији (1 Цар 10, 1-13). Из те везе се родио син Менелик I, родоначелник краљевске и крвне лозе Соломона и Сабе, на коју се Етиопљани и данас позивају (сл. 10 и 11). За овај рад значајно је поменути народ „*Шабо*“ или „*Сабо*“, назив за етничку групу староседелаца Етиопије, који живе на југозападу земље и броје само око 10.000 људи. Они и данас себе називају „*Sabu*“ и тврде да су директни потомци Краљице од Сабе.

Слике 10 и 11: Соломонов дочек краљице од Сабе је била инспирација многих европских уметника.

5. ДРЖАВА САБА

Међутим, Краљица од Сабе у ствари никад није била етиопска краљица, већ моћне државе халдејских (калдејских) Сабејаца, једне од четири највеће цивилизације у Саудијској Арабији (око 1000 – 750. г. пре н.е). Налазила се на југу данашњег Јемена. Главни град Ма`риб је био чувен по изграђеној брани на реци; на том месту данас више не постоји ни брана ни река (сл. 12).

Слика 12: Древни град Ма`риб у рушевинама.

Имали су свој препознатљив жиг – два врта, с леве и десне стране бране, па су често називани „народ вртова“. (*Kur`an*, Sura Saba, 15-16 ајет) Брана је у једном моменту попустила и срушила се у „попавама Арим“. С обзиром да се то догодило после објаве Торе и Библије, овај догађај је описан само у Кур`ану. Град Ма`риб је данас рушевина, а сабејски народ расељен по Арабији, Меки и Сирији (сл. 13).

Из Кур`ан-а такође сазнајемо да су Билкис (Краљица од Сабе) и њен народ „обожавали Сунце поред Бога“, пре него што су следили Соломона. (Sura An-Neml/Mravi: 22-28, 44) Информације о томе могу се видети на сачуваним стубовима краљичиног храма, са натписима на сабејском језику (који је веома сличан винчанском писму) (слике 14 и 15).

Слика 13: Место некадашње бране Мариб.

Слика 14: Остаци месечевог храма Краљице од Сабе.

Слика 15: Сабејски запис из VII века пре н.е., веома личи на Винчанско писмо.

Најстарији извори који упућују на народ краљевства Саба су годишње ратне хронике, које потичу из времена асирског краља Саргона II (722-705 г. пре н.е.). Поред тога што Саргон бележи о народу који му је плаћао порез, такође спомиње и краља Сабе Yith'i-amara (Итамара). Међутим, у књигама Arad-Nannara, једног од последњих краљева државе Ур, употребљава се реч "Sabum", у преводу „држава Саба“, што нам говори да историја Сабе датира још од 2500. године пре н.е. Сабејци су, такође, имали и многе поседе на афричком континенту.

6. ЕТИМОЛОГИЈА РЕЧИ „САБА“

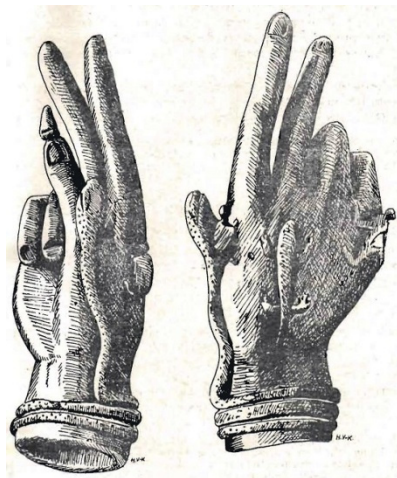
Ако се узму у обзир оквири строге позитивистичке науке, извођење етимолошких назива и топонима из митологије може изгледати помало ненаучно. Међутим, ако се узме у обзир да су људи у време настанка тих назива живели у свету митова и преносили митске називе на свет око себе, добићемо потпуно другачију слику. У оквиру овог рада етимологија речи је донекле једино, али не и срећно решење.

Корен саме речи „саба“ се често извлачио из арапског „*cab*“, али и библијског облика „*Cabaol*“ (херб. реч), у значењу „кола“, „брод“, као и „војска“ - дословце „бродска војска“, „екипа“ или „одред ратних бродова“. (Uedek & Baskin, 1988, стр. 113). Израз за команданте сабејске војске који се помиње у Кур`ану, томе иде у прилог. Комаданте се обраћају женском владару (краљици) државе: „Ми смо врло јаки и храбри“ – рекоше они – „А ти се питаш, па гледај шта ћеш наредити!“ (Sura An-Naml, 33 ајет).

Међутим, етимологија речи Сабејаца се такође изводи из хебрејског „*zebaoth*“, а односио се на јеврејског бога Зебаота (Сабаот), који је касније постао и божанство старе вере Арапа. Грчки назив је био „*сабазиос*“ („*kurios Sabazios*“ - „господар Сабазиос“) и односио се на трачко-фригиског бога Сабазија (Uedek & Baskin, стр. 280).

Већ је наведено да се у књигама Arad-Nannara (2500. г. пре н.е.), једног од последњих краљева државе Ур, употребљава реч „*Sabum*“, у преводу за „државу Саба“. Међутим, реч „*sabum*“ има исти корен као и реч „*sabazios*“. Тако би могло, преко бога Сабазија, да се изводи сличност топонима, рецимо, са реком Сава. Још су стари Римљани реку Саву називали исто - „*SAVA*“, а град на њеној самој обали је био Sabacium или Шавацијум, данашњи Шабац.

Бог Сабазије, трачко-фригијског порекла, родио се из љубавне појуде самог Зевса и Персефоне, Хадове жене, у његовим дворима крај реке Стиге (једне од Океанових кћери). Био је веома омиљен и у грчко и у римско доба, кога су људи, посебно жене, оргијастички славили. Углавном је изједначаван са Дионисом. Треба поменути да је на подручју античке Domaviae, касних 50-тих година XX века пронађена бронзана рука (величине 15,5 см) бога Сабазија из непознатог периода (сл. 16). Ради се о приказу десне руке, са покретом у облику gestae, која је имала стручни назив „*benedicto latina*“, што би значило дељење благослова (Срејовић, 1979, стр. 375). Иначе, овај град је имао стари српски назив „Заслон“, јер је представљао природну брану на реци Сави, према мачванској равници с једне стране и сремској равници с друге. Међутим, име реке је грчког порекла, јер су стари Грци одувек ову реку називали „*SABA*“, па отуда грч. „*sabazios*“, „*sabum*“ - „*са Саве*“ (Грчић, 2011, стр. 83-103).

Слика 16: Вотивна бронзана рука бога Сабазија, пронађена у римској Domavii (област око Сребренице).

По мом скромном мишљењу, ова рука не дели благослов, јер је такав став више везан за католичко хришћанство, него поздравља са препознатљивим (!) подизањем три прста, можда као видљив начин *gestae* за присталице култа. На спољашњем делу зглоба руке приказане су разне животиње у облику симбола. Око руке се обмотава змија и уздиже до палца, на којем се налази шишарка. Испод кажипрста је корњача испружене главе, на средини зглоба је гуштер, те испод малог прста жаба која се спрема да скочи. До сада још нико није радио поређење ових симбола са симболима других соларних богова, или, рецимо, са називима сазвезђа, као што је то рађено у оквиру Митриног култа.

7. „ЕТИОПСКА“ ИЛИ „ОКЕАНОВА“ ЕРИТРЕЈА

Већ сам раније споменула да су Персеј и Андромеда владали Хеладом, а да је после његове смрти Андромеда постала краљица Микене. Персеј је, иначе, био савременик критског краља Миноја и митског лекара Асклепија. То је херојско време прехомеровског доба Егеје и Балкана, која је трајала око две и по хиљада година (Thomson, 1954, стр. 291). Такође сам споменула да су стари Грци једну од Етиопија смештали на југоисток света, на водама Океана, па би Еритреја (територијална област афричке Етиопије) била назив за речно острво „са друге стране Океанове струје“ (Хесиод, *Теогонија*, стр.278; Плиније, *Историја природе*, IV, стр.36)

Назив Еритреје потиче од грч. речи „*ерио*“ што значи „*вући силом*“ или „*жесток* *вући*“, „*к себи привлачити*“, што би се односило на извлачење бродова који су пловили великом и јаком реком, рецимо Дунавом, па би Еритреја могла да буде острво или ада негде на Дунаву. Такође потиче и од

грч. реч „*еритрос*“ – црвен, црвенкаст, риђ (афричка Еритреја излази на Црвено море), што се у овом случају односи на Герионова „*риђа говеда*“ која су била на овом острву (*Теогонија*, стр.287). У митологији, острвом Еритрејом и Тартесоном господарио је краљ Герион, познат из Хераклових подвига, који је био троглави див са три трупа, спојена у струку, и шест руку. (Освалт, 371-372)

Такође, по миту, титан Океан је био господар воденог тока, који је окруживао читаву земљу. Његова жена је била титанка Тетија. Њих двоје су, према неким легендама, били на самом почетку свих ствари и родитељи свих осталих богова. Они су изродили реке, којих је било безброј, а изродили су и лаконоге Океаниде, којих је било три хиљаде. Међу њима су најпознатије Еуропа, Асија и Стига. Међутим, Океан се не сме бркати са морем, јер је море увек слано, док океан, тј. „моћна река“, наравно није. Грци су сматрали да Океан тече око мора и разних предела на земљи, и тако ствара крајњу границу и ивицу света. Еоја (Зора), Хелије (Сунце) и све звезде су се рађале из Океана и сијале људима, па поново падале у океанове воде. (Освалт, стр.250)

Без обзира о којој Еритреји је реч, „етио“ Андромеда је остала запамћена у миту о прелепој принцези коју сналазе разне невоље, али која је остала доследна својој љубави према Персеју. Њено сазвежђе је видљиво током јесени на небу, али не изнад Етиопије, и представља део већег сазвежђа тзв. „Краљевског пара“ – Кефеја и Касиопеје. То је прича из митског херојског доба која је остала забележена у свестима народа око Балкана и Егеје, али не и Етиопије, са којом су повезане само сличностима назива топонима са тих подручја.

Слика 17: *Андромеда* - слика фламанског сликара Abraham Van Diepenbeeck (1655), где је Андромеда приказана као црнопута.

8. ЗАКЉУЧАК

Историја (свесно знање о прошлости) увек стоји испред митологије (знање о прошлости, похрањеној у несвесном). Ако је митолошка прича толико честа у нашим сећањима, па и у литералним и уметничким чежњама и надахнућима, зашто не би прихватили мит, као сасвим реалан просторно-временски догађај?

Управо мит о Андромеди, који се не препознаје у Етиопији, чини спону између другачијих историјских области, као и честих промерања народа. Мит се, тако, претапа у другачију легенду, а она у потпуно непознату територију. Али, оно што се никад не мења је сазвезђе у коме борави део мита којем и припада, и описује реалан просторно-временски след догађаја: етиопски краљевски пар Кефеј и Касиопеја, митски херој Пресеј и „етио“ принцеза Андромеда (сл. 17).

Литература

Burge, E. A. Wallis: 1932, *The Kebra Nagast, The Book the Glory of the Kings of Ethiopia*, London.

Библија – Свето писмо Старог и Новог завета, Београд, 1966.

Грчић, Мирко и Љиљана: 2011, *Генеза град и Порекло имена Шанца*, Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ 61(1), Београд.

Gimbutas, M.: 1982, *The Goddesses and Gods of Old Europe 6500 – 3500 B.C., Myths and Cult Images*, University of California Press.

Грејвс, Р.: 1972, *Грчка митологија*, Лондон.

Хесиод: 1988, *Теогонија*, Београд.

Кур`ан часни, Света књига муслиманског света, Загреб, 1978.

McGrath, Elizabeth: 1992, *The Black Andromeda*, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, Vol. 55.

Освалт, Сабина: 1980, *Грчка и римска митологија*, Београд.

Плиније: 1988, *Историја природе*, Београд.

Rodinson, Maxime: 1964, *The Ethiopians*, Bibliotheca Orientalis, XXI.

Срејовић, Д., Цермановић, А.: 1979, *Речник грчке и римске митологије*, Београд.

Thomson, G.: 1954, *I Arhaia Elliniki Koinonia – to Proistoriko Aigaiο*, Athina

Uedek, H. & Baskin, V.: 1988, *Речник паганских религија*, Београд.

Линкови у оквиру митологије, историје и археоастрономије - међународне астрономске уније: *сазвезђа*

http://www.iau.org/publik_press/themes/constellations

<http://ianridpath.com/iaulist.htm>

**ANDROMEDE, THE ETHIOPIAN PRINCESS, A DOTHER OF THE KING
CEFEUS AND THE QUEEN KASIOPEIA – THE MYTH UNKNOWN IN
ETHIOPIA**

In the present paper is considered the myth of Andromeda, Ethiopian princess, which does not connect her origin with Ethiopia, but for some other kingdom of Cepheus and Cassiopeia. Such conclusion follows from the position of Andromeda constellation on the sky, which is not in accordance with its position over Ethiopia.

Key words: Andromeda, Constellation, Ethnoastronomy, Mythology